

REGULI ȘI PROCEDEE TACTICE CRIMINALISTICE PRIVIND AUDIEREA VICTIMELOR TRAFICULUI DE PERSOANE

*Adrian Cristian MOISE**

Abstract: *The article presents and analyzes the main forensic tactical rules and procedures for hearing victims of trafficking in human beings. Hearing of victims of trafficking in human beings takes place during the following stages: preparing and planning the hearing of the victim of trafficking in human beings; familiarizing the trafficked person with the hearing process; the actual hearing of victims of trafficking in human beings; verification and appreciation of the victim's statement of trafficking. Victims of trafficking in human beings are both adults, men and especially women and children. The process of hearing victims of trafficking in human beings should be conducted at a pace appropriate to the needs of victims of trafficking in human beings. Investigators have the duty to ensure that the forensic tactical procedures and rules of hearing that will be used will not have a negative impact on respecting both the dignity of victims and other rights they have in the criminal process.*

Keywords: *victim; trafficking in human beings; forensic tactical procedures; hearing.*

1. Introducere

Pentru fiecare formă de criminalitate există cel puțin o victimă a acesteia. Victima sau persoana vătămată, conform prevederilor art.79 din Codul de procedură penală din România reprezintă persoana care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală în urma săvârșirii faptei penale. Potrivit științelor dreptului penal și criminologiei, victima reprezintă „orice persoană umană care suferă direct sau indirect, consecințele fizice, materiale sau morale ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale”¹.

Victimizarea reprezintă procesul prin care un act cauzează prejudicii sau pierderi pentru una sau mai multe persoane². Victimele infracțiunilor de trafic de persoane sunt atât persoanele adulte, bărbați și în special femei, cât și copiii.

Traficul de persoane reprezintă „recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea persoanelor, prin amenințarea cu sau utilizarea forței sau altor forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate, sau prin oferirea sau acceptarea de plăți sau avantaje pentru obținerea consimțământului unei persoane având autoritate asupra altei persoane, în scopul exploatării. Exploatarea cuprinde, cel puțin, exploatarea altor persoane prin prostituție sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forțate, sclavia sau practicile similare acesteia, aservirea sau prelevarea de organe”³.

Traficul de persoane se desfășoară pe parcursul următoarelor etape⁴: recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea persoanelor în scopul exploatării acestora. Suntem de părere că punctul central al procesului de trafic de persoane îl reprezintă exploatarea persoanelor în condiții care afectează în mod grav drepturile și libertățile fundamentale ale omului. De asemenea, considerăm că exploatarea victimelor traficului de persoane debutează în momentul în care acestea ajung în locația de destinație.

Infracțiunile referitoare la traficul de persoane și infracțiunile conexe traficului de persoane sunt prevăzute de Codul penal, Titlul I Infracțiuni contra persoanei, Capitolul VII Traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile, art.209-217. Remarcăm că legiuitorul român a incriminat fapta de trafic de persoane în cuprinsul art.210 Cod penal și fapta de trafic de minori în cuprinsul art.211 Cod penal.

Infracțiunile prevăzute de art.210 din Codul penal și art.211 din Codul penal sunt investigate în faza procesuală a urmăririi penale de Serviciul de combatere a criminalității organizate din cadrul Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism (DIICOT), care efectuează toată urmărirea penală în situația comiterii infracțiunilor de trafic de persoane sau de trafic de minori, indiferent dacă acestea au fost săvârșite sau nu în condițiile grupului infracțional organizat prevăzut de art.367 alin.6 din Codul penal, în scopul identificării infractorilor și trimiterii acestora în judecată. În situația, în care infracțiunile prevăzute la art.210 Cod penal și la art.211 Cod penal

* Lect. univ.dr., Universitatea "Spiru Haret" din București, Facultatea de Științe Juridice, Economice și Administrative, Craiova; e-mail: adriancristian.moise@gmail.com

¹ Bogdan T., Sântea I., *Psihologie Judiciară*, Editura Themis Cart, București, 2010, p.177.

² McQuade III S.C., *Encyclopedia of cybercrime*, Editura Greenwood Publishing Group Inc., Westport, Connecticut, 2009, p.187.

³ Noțiunea de *trafic de persoane* este definită în cuprinsul următoarelor instrumente juridice de la nivel internațional și european: art.3 lit.a din Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității organizate transnaționale; art.4 lit.a din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane; art.2 alin.1 și 3 din Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului.

⁴ Moise A.C., Stancu Em., *Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor*. Curs universitar, Editura Universul Juridic, București, 2017, pp.319-320.

sunt săvârșite asupra minorilor, urmărirea penală se efectuează de procurori din cadrul DIICOT, anume desemnați de către procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, potrivit prevederilor art.11 alin.2 din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.78/2016⁵ din 16 noiembrie 2016 pentru organizarea și funcționarea DIICOT, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative.

Referitor la competența de judecată în primă instanță a infracțiunilor de trafic de persoane sau de trafic de minori, aceasta aparține Tribunalului. Ședințele de judecată în cauzele privind infracțiunea de trafic de minori, prevăzută de art.211 din Codul penal, și de pornografie infantilă, prevăzută de art.374 alin.1¹ din Codul penal sunt nepublice. La desfășurarea ședințelor pot asista părțile, reprezentanții acestora, avocații, reprezentanții Agenției Naționale împotriva Traficului de Persoane, precum și alte persoane a căror prezență este considerată necesară de către instanță. Audierea minorului, victimă a infracțiunii de trafic de minori, care nu a împlinit vârsta de 14 ani se efectuează în prezența a cel puțin unuia dintre părinți sau a altui reprezentant legal, fiind obligatorie și citarea unui psiholog, respectiv a unui reprezentant al Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului de către organele de urmărire penală sau instanța de judecată (art.24 din Legea nr.678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane).

2. Particularități tactice privind audierea victimelor în cazul infracțiunilor de trafic de persoane

Procedul de audiere a victimelor în cazul infracțiunilor de trafic de persoane cuprinde o serie de particularități, astfel încât investigatorii trebuie să aibă în vedere mai multe aspecte⁶.

În primul rând, investigatorii infracțiunilor de trafic de persoane, trebuie să aibă în vedere faptul că victimele traficului de persoane își modifică de obicei declarația. Astfel, aceștia trebuie să conștientizeze faptul că schimbarea declarației victimelor traficului de persoane, poate avea drept cauze, pe lângă comiterea infracțiunii de mărturie mincinoasă, existența unor tulburări post-traumatice și faptul că victimele se simt încă amenințate și intimidat.

În al doilea rând, investigatorii trebuie să țină cont de faptul că victimele traficului de persoane de multe ori nu vorbesc aceeași limbă cu aceștia, datorită caracterului transfrontalier al fenomenului traficului de persoane. Având în vedere acest aspect, investigatorii apelează la prezența unor interpreți în cadrul procedurilor de audiere.

În al treilea rând, între investigatori și victimele traficului de persoane pot să intervină dificultăți de comunicare, deoarece aceștia prezintă culturi diferite, această împrejurare contribuind la îngreunarea procesului de investigare criminalistică a traficului de persoane.

În al patrulea rând, de multe ori victimele traficului de persoane nu au încredere în investigatori. Suntem de părere că încrederea reprezintă un aspect important între investigator și persoanele audiate, în special în situația în care, martorul este și victimă a traficului de persoane. În cazul traficului de persoane, încrederea victimelor în investigatori se află la cote foarte mici, datorită experiențelor nefaste trăite de acestea.

În al cincilea rând, traficanții de persoane susțin din punct de vedere financiar unele victime prin acordarea unor sume mici de bani acestora. În situația, în care victimele se hotărăsc să părăsească rețeaua de trafic de persoane și să depună plângere împotriva traficanților de persoane, atunci traficanții de persoane vor înceta să mai susțină financiar pe aceste victime.

În al șaselea rând, victimele traficului de persoane, de cele mai multe ori nu își dezvăluie vârsta reală investigatorilor. Buna desfășurare a procesului de investigare va fi afectată, în situația, în care victimele nu dezvăluie investigatorilor vârsta lor reală, cum este de exemplu, în cazul nerespectării procedurii de audiere a victimelor minore ale traficului de persoane.

3. Tactica audierii victimelor traficului de persoane

Audierea victimelor traficului de persoane se desfășoară pe parcursul următoarelor etape:⁷ pregătirea și planificarea audierii victimei traficului de persoane; familiarizarea victimei traficului de persoane cu procedul audierii; audierea propriu-zisă a victimelor traficului de persoane; verificarea și aprecierea declarației victimei traficului de persoane.

3.1. Pregătirea și planificarea audierii victimei traficului de persoane

Investigatorii, înainte de a începe planificarea audierii trebuie să se informeze cât mai bine cu privire la persoana ce va fi audiată și la cazul investigat. Astfel, investigatorii trebuie să studieze materialul cauzei în scopul stabilirii persoanelor care trebuie audiate în calitate de persoană vătămată, parte civilă ori parte responsabilă civilmente, a

⁵ M. Of. nr. 938 din 22 noiembrie 2016.

⁶ United Nations. *United Nations Office on Drugs and Crime. Global Initiative to Fight Human Trafficking. Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners. Module 8: Interviewing victims of trafficking in persons who are potential witnesses, Viena, 2009, pp.4-9; A se vedea, Moise A.C., Stancu Em., Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Curs universitar, Editura Universul Juridic, București, 2017, pp.325-326.*

⁷ United Nations. *United Nations Office on Drugs and Crime, Global Initiative to Fight Human Trafficking, Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners. Module 8: Interviewing victims of trafficking in persons who are potential witnesses, Viena, 2009, pp.11-43; Moise A.C., Stancu Em., op. cit., pp.326-327.*

problemelor ce vor fi lămurite prin audiere, a datelor și a probelor ce vor fi folosite în audiere, precum și a ordinii utilizării lor. De asemenea, investigatorii trebuie să lămurească, dacă persoanele ce urmează a fi audiate ca victime ale traficului de persoane, pot avea calitatea procesuală de persoană vătămată, de parte civilă ori de parte responsabilă civilmente în procesul penal, precum și temeiul acestei calități.

De asemenea, investigatorii trebuie să evalueze și riscurile la care sunt supuse victimele traficului de persoane în momentul în care sunt audiate. Organele judiciare pot să dispună efectuarea unei evaluări psihologice a victimei, evaluarea sănătății fizice a acesteia, furnizarea și asigurarea victimei, în anumite situații de îmbrăcăminte corespunzătoare, hrană și cazare.

Obiectivele audierii trebuie stabilite de investigatori înainte de începerea audierii propriu-zise, acestea fiind următoarele: stabilirea cu exactitate a faptelor produse și a istoricului cazului investigat; coroborarea faptelor produse cu cele confirmate de victimă în vederea stabilirii credibilității acesteia în calitate de martor; utilizarea probelor obținute în urma administrării acestui mijloc de probă (declarația victimei), în scopul identificării, arestării și trimiterii în judecată a traficantilor de persoane; revizuirea în mod continuu a riscurilor la care sunt supuse familia victimei, alte victime și alte potențiale victime.

Înainte de efectuarea audierii victimei, investigatorul trebuie să redacteze un plan de audiere, ce va cuprinde o listă de întrebări ce se referă la modul în care traficantii au recrutat și exploatat victimele. În cursul urmăririi penale, audierea victimei traficului de persoane se înregistrează atunci când este posibil cu mijloace tehnice audio sau audio-video, în situația în care organele de urmărire penală apreciază ca fiind necesară înregistrarea declarației, sau dacă victima a solicitat în mod expres acest lucru. Investigatorii stabilesc și locația unde se va realiza audierea victimei. În unele cazuri, atunci când este necesar, organele judiciare apelează și la serviciile unui interpret.

3.2. Familiarizarea victimei traficului de persoane cu procedeul audierii

În cadrul acestei etape, investigatorul stabilește o legătură cu persoana audiată, explicându-i pe larg care sunt particularitățile cazului de trafic de persoane investigat, în ce constă procedeul de audiere, modul în care informațiile obținute pot fi utilizate în procesul penal, care este scopul audierii sale, aducându-i-se la cunoștință drepturile și obligațiile sale, cât și calitatea în care aceasta este audiată. Organul judiciar îi aduce la cunoștință victimei traficului de persoane, următoarele drepturi și obligații, conform art.111 alin.(2) Cod procedură penală: dreptul de a fi asistată de avocat, iar în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu; dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege; dreptul de a propune administrarea de probe, de a ridica excepții și de a pune concluzii, în condițiile prevăzute de lege; dreptul de a fi încunoștințată cu privire la desfășurarea procedurii, dreptul de a formula plângere prealabilă, precum și dreptul de a se constitui parte civilă; obligația de a se prezenta la chemările organelor judiciare; obligația de a comunica orice schimbare de adresă.

Procedeul de audiere a victimei trebuie să se desfășoare într-un ritm adecvat nevoilor victimei traficului de persoane. De asemenea, investigatorii trebuie să permită victimelor luarea unor pauze la intervale regulate. Durata audierii victimei trebuie stabilită de organele judiciare, în primul rând, în funcție de nevoile victimei.

În situația în care, în urma discuției preliminare dintre investigator și victimă, rezultă faptul că victima este traumatizată psihic, iar audierea acesteia ar afecta grav sănătatea sa mentală, investigatorul poate să ia decizia de a renunța la audierea victimei și să încerce să utilizeze alte procedee probatorii în scopul obținerii de mijloace de probă.

3.3. Audierea propriu-zisă a victimelor traficului de persoane

Această etapă debutează cu verificarea identității victimei, care reprezintă primul moment al audierii propriu-zise.

Potrivit art.111 alin.(1) Cod procedură penală, la începutul primei audieri, organul judiciar adresează întrebări victimei despre nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, codul numeric personal, numele și prenumele părinților, cetățenia, starea civilă, situația militară, studiile, profesia sau ocupația, locul de muncă, domiciliul și adresa unde locuiește efectiv și adresa la care dorește să îi fie comunicate actele de procedură, antecedentele penale, sau dacă împotriva sa se desfășoară un alt proces penal, dacă solicită un interpret în cazul în care nu vorbește sau nu înțelege limba română ori nu se poate exprima, precum și cu privire la orice alte date pentru stabilirea situației sale personale.

Imediat ce organul judiciar a stabilit identitatea victimei traficului de persoane, acesta îi va aduce la cunoștință faptele și împrejurările în legătură cu care va fi audiată, inclusiv posibilitatea legală de a se constitui ca persoană vătămată, parte civilă în proces, de a renunța la acest drept conferit de lege și de a fi ascultată în calitate de martor⁸.

După ce s-a verificat identitatea victimei traficului de persoane, urmează momentul audierii libere a victimei, care începe prin adresarea unor întrebări de ordin general, având scopul ca aceasta să declare tot ce știe cu privire la faptele și împrejurările pentru a căror lămurire este audiată.

Victima este lăsată să declare tot ceea ce dorește referitor la cazul investigat, după care i se pot pune întrebări. De asemenea, victima traficului de persoane are dreptul să se consulte cu avocatul atât înainte, cât și în cursul audierii, organul judiciar permițându-i acesteia să folosească și însemnări proprii.

⁸ Stancu Em., Moise A.C., *Criminalistica. Elemente de tehnică și de tactică a investigării penale*, ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2014, p.229.

Investigatorul va aplica următoarele reguli tactice criminalistice în cazul audierii victimei traficului de persoane⁹.

În primul rând, investigatorul trebuie să audieze victima traficului de persoane cu mult calm, chiar dacă aceasta relatează împrejurările în care s-au comis faptele cu toate detaliile, unele dintre acestea neavând vreo semnificație pentru soluționarea cauzei.

În al doilea rând, investigatorii trebuie să încerce să evite orice gest, reacție sau expresie, în special ironică sau de nemulțumire, prin care se aprobă sau se resping declarațiile victimei.

În al treilea rând, investigatorii trebuie să încerce să ajute victima cu mult tact, evitând să-i facă sugestii, dacă nivelul intelectual, cultural, împiedică persoana vătămată să facă o relatare liberă coerentă.

În al patrulea rând, pe parcursul momentului relatării libere, investigatorul trebuie să își noteze atât aspectele esențiale, cât și contradicțiile sau neclaritățile din timpul relatării.

În al cincilea rând, investigatorul poate afla de la victimă prin intermediul relatării libere anumite aspecte care îi erau necunoscute până la acel moment, inclusiv obținerea unor informații din care rezultă că suspectul sau inculpatul a săvârșit și alte fapte penale. În al șaselea rând, investigatorul are posibilitatea să observe sinceritatea și buna-credință a victimei, modul în care aceasta își formulează declarațiile sub aspectul veridicității, al încercărilor de completare a unor aspecte și al explicării formelor de exploatare la care a fost supusă. Victimele traficului de persoane pot să fie supuse la una sau la mai multe forme de exploatare: exploatarea sexuală; exploatarea prin munca forțată; exploatarea prin sclavie, lipsire de libertate sau aservire domestică; exploatarea prin practicarea cerșetoriei; exploatarea prin prelevarea de organe, țesuturi sau celule de origine umană în mod ilegal.

În cazul, în care prin relatarea liberă au fost lămurite toate faptele și împrejurările necesare soluționării cazului de trafic de persoane, investigatorul va consemna declarația victimei, fără a mai apela la formularea de întrebări.

Adresarea de întrebări reprezintă ultima etapă a audierii și nu prezintă un caracter obligatoriu. Totuși, există numeroase cazuri în care investigatorul este obligat să formuleze întrebări în scopul lămuririi unor aspecte neclare sau contradictorii. Obținerea unor răspunsuri clare în această etapă, care să completeze relatarea liberă depinde de modul de comunicare dintre investigator și victimă, de modul de adresare a întrebărilor și de succesiunea acestora. Astfel, investigatorii trebuie să dea dovadă de claritate, concizie, precizie, adaptabilitate la personalitatea, gradul de cultură, profesiunea sau inteligența victimei traficului de persoane care este audiată¹⁰. Formularea de întrebări devine obligatorie în situația, în care victimele prezintă suspiciuni cu privire la buna-credință sau sinceritatea acestora, ca urmare a declarațiilor date în faza audierii libere.

Investigatorul, în situația în care se impune, va formula întrebări de completare, de precizare sau unele întrebări ajutătoare¹¹. Investigatorul poate adresa victimei și întrebări de control în scopul de a verifica unele afirmații din punctul de vedere al exactității și veridicității. Întrebările de control sunt utile deoarece permit investigatorului să verifice poziția de fidelitate sau de nesinceritate pe care o are victima traficului de persoane¹².

Investigatorul, în timpul etapei de adresare a unor întrebări trebuie să aibă o conduită tactică specifică și să respecte următoarele reguli tactice:¹³ audierea victimei trebuie să se desfășoare cu atenție și seriozitate, evitându-se gesturile de enervare, expresiile ori gesturile de aprobare sau dezaprobare; investigatorii trebuie să evite reacțiile bruște la contradicții, incoerențe, stări de agitație ale victimei traficului de persoane și să nu-și exteriorizeze surprinderea ori nemulțumirea; observarea cu atenție a modului în care victima traficului de persoane reacționează la întrebări asociate cu posibili indici de nesinceritate.

3.4. Verificarea și aprecierea declarației victimei traficului de persoane

În această fază se stabilește veridicitatea declarației victimei, urmărindu-se a se realiza o apreciere corectă a declarației. Evaluarea declarațiilor victimei se realizează prin compararea declarației acesteia cu celelalte mijloace de probă administrate în cauza respectivă, precum și prin efectuarea altor acte de urmărire penală, cum ar fi, de exemplu, audierea traficantilor de persoane, audierea martorilor, cercetările la fața locului, perchezițiile, constatările, expertizele, reconstituirile, confruntările¹⁴.

Declarațiile victimei traficului de persoane se consemnează în scris. În declarație se consemnează toate întrebările adresate pe parcursul audierii, menționându-se atât cine le-a formulat, cât și ora începerii și ora încheierii audierii.

În declarație se consemnează întrebările adresate pe parcursul audierii menționându-se cine le-a formulat și se menționează de fiecare dată ora începerii și ora încheierii audierii. Dacă este de acord cu conținutul declarației scrise, victima o semnează. În situația, în care victima va efectua completări, rectificări, ori precizări, acestea sunt indicate la finalul declarației, fiind urmate de semnătura victimei.

⁹ Stancu Em., *Procedee tactice folosite în investigațiile penale. Evoluții*, Editura AIT Laboratories SRL, București, 2011, p.278-279.

¹⁰ Stancu Em., *op. cit.*, p.279 și urm.

¹¹ Stancu Em., Moise A.C., *op. cit.*, p.230-231.

¹² Suci C., *Criminalistica*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p.585.

¹³ Stancu Em., *op. cit.*, p.231 și urm.

¹⁴ Moise A.C., Stancu Em., *op. cit.*, p.327.

Declarația scrisă este semnată de organul judiciar care a procedat la audierea victimei, de avocații suspectului, inculpatului, al victimei, dacă aceștia au fost prezenți, precum și de interpret în situația, în care declarația a fost luată printr-un interpret.

În cursul urmăririi penale, în situația, în care investigatorii apreciază a fi necesară și este posibilă, audierea victimei se înregistrează prin intermediul mijloacelor tehnice audio sau audiovideo.

Evaluarea declarației victimei traficului de persoane presupune o analiză minuțioasă, pe baza căreia organul judiciar va interpreta în mod științific tot materialul de date adunat, în scopul aflării adevărului în cazul investigat.

4. Concluzii

Investigatorii identifică cu dificultate victimele traficului de persoane, întrucât acestea de cele mai multe ori nu pot sau nu doresc să coopereze cu investigatorii, ezitând de multe ori și să sesizeze organelor judiciare competente comiterea infracțiunilor de trafic de persoane. Suntem de părere că regulile și procedeele tactice criminalistice de audiere a victimelor traficului de persoane, aplicate de investigatori trebuie să se realizeze în concordanță cu respectarea drepturilor și nevoilor victimelor.